

PIOTR DŁUGOSZ
Uniwersytet Rzeszowski

CZAS WOLNY JAKO WSKAŹNIK STYLÓW ŻYCIA MŁODZIEŻY POGRANICZA POLSKO-UKRAIŃSKIEGO

Leisure time as an indicator of the lifestyle of youth living near the Polish-Ukrainian border

SŁOWA KLUCZOWE: młodzież, czas wolny, styl życia, kapitał kulturowy, globalny nastolatek, pogranicze polsko-ukraińskie

KEYWORDS: youth, leisure time, style of life, cultural capital, the global teenager, Polish-Ukrainian border

ABSTRACT: The article shows the results of research regarding the ways of spending free time and the lifestyles of young people living near the Polish-Ukrainian border. The data were collected from a questionnaire survey carried out on a sample of 1,318 respondents. The findings indicate that young people living on both sides of the border spend free time in a similar manner. In their free time, subjects spend time together, enjoying themselves and relaxing. The results of factor analysis made it possible for the analyst to observe the subjects' lifestyles. These were most often affected by cultural capital. Young people with cultural capital had an active and creative lifestyle. This phenomenon could be observed on both sides of the border.

Wstęp

Czas wolny i styl życia to kategorie pozwalające na analizę funkcjonowania młodzieży w świecie kultury. Podejmowane przez młodych ludzi działania w czasie wolnym są ważnym składnikiem ich tożsamości. K. Koseła uważa, że „kto chce pokazać doniosłe cechy młodych grup wiekowych, powinien przyjrzeć się działaniom, jakimi swój czas wolny wypełniają osoby nastoletnie i młodzi dorośli” (2011, 33). Czas wolny młodzieży oznacza czas, który zostaje po zaspokojeniu codziennych potrzeb życiowych, po wypełnieniu obowiązków ucznia, obowiązków wynikających z roli członka rodziny i który można wykorzystać na zabawę, wypoczynek, rozwijanie zainteresowań, czyli czynności sprawiające przyjemność, rozwijające osobowość, zdolności twórcze i sprzyjające uczestnictwu

w życiu społecznym (Karpińczyk 2005, 142). Jest to czas, który młody człowiek ma dla siebie po wypełnieniu wszystkich swoich obowiązków. Czas wolny należy traktować jako funkcję przynajmniej kilku czynników: typu i charakteru społeczeństwa, struktury społecznej, tradycji, religii, kultury danej grupy społecznej, ale również cech jednostkowych, tj. pochodzenia społecznego, osobowości, indywidualnych potrzeb i faz życia (Zielińska 2011, 5).

Podjęmując problematykę czasu wolnego młodzieży pogranicza polsko-ukraińskiego, można zakładać, iż młodzież po obu stronach granicy będzie podobnie spędzała czas wolny. W dobie globalizacji i zalewu kultury masowej powinna wystąpić konwergencja kulturowa. Na ten fakt zwracał uwagę F. Tenbruck, twierdząc, iż „nowoczesna młodzież jest we wszystkich społeczeństwach przemysłowych podobna. Przyczyną homogenizacji są podobne warunki życia we wszystkich krajach uprzemysłowionych” (1962, 41). Młodzież kształtowana przez kulturę popularną, mass media i konsumpcję staje się g l o b a l n y m n a s t o l a t k i e m (Melosik 2013, 142, 143). Powstanie światowej kultury młodzieżowej powoduje, iż nastolatki z całego globu są znacząco bardziej do siebie podobne niż do pokolenia swoich rodziców. Kultura popularna działa w poprzek granic i niweluje różnice narodowe, państwowe, etniczne oraz językowe.

Podjęmując problematykę czasu wolnego, warto zauważyć, że w Polsce i na Ukrainie problem ten był słabo eksplorowany przez badaczy. G. Szczerba pisała, iż w badaniach młodzieży ukraińskiej brakuje praktycznie analizy czasu wolnego (2010, 222). Na ten sam fakt zwracał uwagę Koseła, twierdząc, iż kwestionariusze adresowane do uczniów i studentów wypełnione są pytaniami o naukę, politykę i pracę. Na młodzieńcze deklaracje zainteresowań, upodobań i pasji nie zostaje wiele miejsca¹.

W ostatnich latach widać wzrost zainteresowania problematyką czasu wolnego młodzieży (Jonda 2005; Szczerba 2010; Koseła 2011; Narkiewicz-Niedbalec/Zielińska 2011; Szafraniec 2011).

Podjęmowane w niniejszym tekście analizy wpisują się w empiryczne ustalenia na temat spędzania czasu wolnego przez młodzież.

Zrealizowane badania mają udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak czas wolny spędza młodzież polska i ukraińska?
2. Czy w spędzaniu czasu wolnego młodzieży polskiej i ukraińskiej więcej jest podobieństw czy różnic?
3. Czy sposób spędzania czasu wolnego układa się w pewne wzorce oraz czy zaobserwowane syndromy są powiązane z cechami demospołecznymi?

¹ W analizach CBOS badanie czasu wolnego młodzieży sprowadzono do badania uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych (Pankowski 2009; Hipisz/Badora/Gwiazda 2011).

Udomowienie czasu wolnego

Definicje czasu wolnego zwracają uwagę na trzy główne elementy, obecne w tym pojęciu:

1. oddzielenie czasu wolnego od czasu pracy;
2. wypełnienie go wypoczynkiem, rozrywką, działaniami samorealizującymi, bezinteresownymi;
3. czynności wykonywane w czasie wolnym są dobrowolne i autoteliczne (Tarkowska 2001, 20).

W przypadku badań nad czasem wolnym młodzieży trudno jest zastosować do operacjonalizacji problematyki wszystkie wskazane kryteria. Z badań jakościowych wynikało, iż młodzież włącza w zakres czasu wolnego także takie działania, jak: spanie, praca, wykonywanie obowiązków domowych (Górniak 2000; Jonda 2005). W związku z powyższym działania te znalazły się na ilościowej skali mierzącej aktywność w czasie wolnym młodzieży pogranicza².

Do zebrania danych wykorzystano metodę sondażową. Badania zostały przeprowadzone techniką ankiety audytoryjnej³ i wykonane we wszystkich szkołach ponadgimnazjalnych w Drohobyczu, Przemyślu i okolicach na przełomie roku 2012/2013. Uzyskano razem 1318 ankiet (w szkołach przemyskich 717, w drohobyckich 601).

Młodzież pogranicza polsko-ukraińskiego najczęściej w wolnych chwilach przebywała w towarzystwie przyjaciół (97% w Polsce i 96% na Ukrainie). Powszechnym sposobem spędzania czasu było słuchanie muzyki w domu (97% w Polsce i 96% na Ukrainie). Większość respondentów korzystała też w czasie wolnym z Internetu (95% w Polsce i 94% na Ukrainie). Powszechnym sposobem spędzania czasu wolnego było spanie (94% w Polsce i 91% na Ukrainie). Popularne okazało się także podróżowanie (87% w Polsce i 89% na Ukrainie). Powszechną formą spędzania czasu wolnego były spotkania z chłopakiem/dziewczyną (w Polsce 86%, na Ukrainie 89%). Do oglądania TV w wolnej chwili przyznało się 86% polskiej i 80% ukraińskiej młodzieży. Większość badanych w wolnym czasie telefonuje również do znajomych (w Polsce 83% i na Ukrainie 88%).

Popularne okazało się także wśród młodzieży chodzenie do restauracji, pubu (w Polsce 80% i na Ukrainie 79%). Młodzież w wolnych chwilach uprawiała sport (w Polsce 76%, na Ukrainie 80%). Podobną popularnością cieszyło się chodzenie do kina (w Polsce 76% i na Ukrainie 72%). Do uczestnictwa w prywatkach przyznało się 74% polskiej i 76% ukraińskiej młodzieży.

² Skala posiadała następujące odpowiedzi: 1 – robię to bardzo chętnie, 2 – robię to raczej chętnie, 3 – robię to raczej niechętnie, 4 – robię to bardzo niechętnie, 5 – nie robię tego wcale.

³ Zostały zrealizowane przez pracowników i studentów Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Uniwersytetu Rzeszowskiego i przez pracowników Katedry Prawoznawstwa, Socjologii i Politologii Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu.

Interesującym faktem jest to, iż w czasie wolnym (od nauki) do pracy i zarabiania dodatkowych pieniędzy przyznało się 71% Polaków i 69% Ukraińców. Wskazując podobieństwa w spędzaniu czasu wolnego w obu grupach młodzieży, należy jeszcze uwzględnić takie formy aktywności, jak: granie w gry komputerowe (59% w Polsce i 58% na Ukrainie), chodzenie na koncerty muzyki młodzieżowej (55% w Polsce i 60% na Ukrainie), granie na instrumencie i śpiewanie (w Polsce 42% i 47% na Ukrainie), sprzątanie domu (39% w Polsce i 41% na Ukrainie).

Zaobserwowano też pewne różnice w sposobie spędzania czasu wolnego wśród badanych. Młodzi Polacy częściej niż Ukraińcy biernie spędzają czas wolny, nic nie robiąc (79% w porównaniu z 36% – różnica 43 p.p.⁴). Częściej też zajmują się zwierzętami, roślinami (56% w Polsce i 44% na Ukrainie – różnica 12 p.p.). W Polsce w czasie wolnym czytało gazety 68% osób, na Ukrainie 44% (różnica 24 p.p.). Młodzież polska częściej niż ukraińska deklarowała pomoc innym ludziom (65% w porównaniu z 54% – różnica 11 p.p.).

Młodzież ukraińska natomiast częściej niż polska uczęszczała na zajęcia w siłowni (63% w porównaniu z 36% – różnica 27 p.p.). Częściej także się doksztalała (85% w porównaniu z 69% – różnica 16 p.p.). Nieco częściej wolne chwile młodzież z Ukrainy wypełniała kibicowaniem (62% na Ukrainie i 54% w Polsce – różnica 8 p.p.). Popularniejsze było wśród młodzieży ukraińskiej czytelnictwo książek (64% w porównaniu z 58% – różnica 6 p.p.) i chodzenie po sklepach (78% w porównaniu z 71% – różnica 7 p.p.).

W podsumowaniu należy zauważyć, iż młodzież pogranicza po obu stronach granicy w czasie wolnym najczęściej przebywa z przyjaciółmi, słucha muzyki w domu, korzysta z Internetu, śpi, podróżuje, spotyka się ze swoją sympatią, telefonuje, uprawia sport, chodzi do kina, na prywatki, gra w gry komputerowe. Warto podkreślić, iż młodzież polska i ukraińska czas wolny poświęca także na pracę zarobkową. Niższą aktywność młodzi ludzie pogranicza przejawiają w uczestnictwie w koncertach muzyki młodzieżowej, grze na instrumencie, śpiewie i sprzątaniu domu.

Uzyskane wyniki badań wskazują, że w zakresie spędzania wolnego czasu młodzież polska i ukraińska wykazuje więcej podobieństw niż różnic. Tylko w przypadku czterech aktywności odnotowano bardzo wyraźne różnice pomiędzy obu grupami. Młodzież ukraińska częściej niż polska przeznaczają swój czas wolny na dbanie o kondycję fizyczną i intelektualną. Młodzi Polacy za to częściej leniuchują, nic nie robiąc, i czytają gazety. Może to prowadzić do konstatacji, iż młodzież ukraińska wykorzystuje wolny czas na rozwój osobisty, a młodzież polska czas ten „marnuje”.

⁴ Skrót p.p. oznacza punkty procentowe.

Potrzeby ludyczne i afiliacyjne są wśród młodzieży identyczne. Młodzież, co jest charakterystyczne dla tej kategorii społecznej, większość czasu wolnego spędza w rówieśniczym gronie. Na ten fakt zwracał właśnie uwagę Tenbruck w swojej teorii działań młodzieży. Młodzież tworzy własne grupy rówieśnicze i w nich buduje trwałe związki, rozwija doświadczenia, tworzy świadomość wspólnoty oraz prowadzi do wspólnych działań. Bez aktywnego uczestnictwa w grupach młodzieżowych nie byłoby wtórnej socjalizacji. Młodzież w społeczeństwach nowoczesnych spędza coraz więcej czasu w grupach rówieśniczych (Tenbruck 1962, 87).

Tabela 1

Formy spędzania czasu wolnego przez młodzież w Polsce i na Ukrainie (w %)⁵

Aktywność	Polska	Ukraina
1	2	3
Przebywać z przyjaciółmi	97	96
Słuchać muzyki w domu	97	96
Korzystać z Internetu	95	94
Spać	94	91
Podróżować	87	89
Spotykać się z chłopakiem/dziewczyną	86	89
Oglądać TV	86	80
Telefonować do znajomych	83	88
Chodzić do restauracji, pubu	80	79
Uprawiać sport	76	80
Chodzić do kina	76	72
„Objąć się”, leniuchować	79	36
Chodzić na prywatki	74	76
Pracować, zarabiać dodatkowe pieniądze	71	69
Chodzić po sklepach, robić zakupy	71	78
Dokształcać się, uczyć czegoś nowego	69	85

⁵ W tabeli przedstawiono połączone odpowiedzi dla: „robię to bardzo chętnie” i „robię to raczej chętnie”.

cd. tabeli 1

1	2	3
Czytać gazety	68	44
Pomagać innym, pracować na rzecz innych	65	54
Grać w gry komputerowe	59	58
Czytać książki	58	64
Zajmować się zwierzętami, roślinami	56	44
Chodzić na koncerty muzyki młodzieżowej	55	60
Kibicować sportowcom	54	62
Grać na instrumencie lub śpiewać	42	47
Sprzątać w domu	39	41
Chodzić do siłowni	36	63

Zgromadzone dane ukazują, iż młodość stanowi okres życia, w którym zachodzą intensywne interakcje z drugim człowiekiem, w którym poszukuje się kontaktu, wykorzystując w tym celu nawet Internet. Jest to też czas poszukiwań przygód, na co wskazują często wybierane podróże i wycieczki do pubu, restauracji. Jednakże, gdyby przyjąć, iż głównym motywem takiej aktywności jest chęć przebywania wśród innych, okaże się, iż priorytetowe są potrzeby afiliacyjne. Podobne wyniki uzyskano w badaniach młodzieży polsko-niemieckiej (Jonda 2005). Na afiliacyjne formy spędzania czasu wolnego przez młodzież studentką Lwowa zwracała też uwagę Szczerba (2010, 227). Podobne rezultaty uzyskano również w badaniach zrealizowanych na Podkarpaciu w 2002 r. (Długosz 2005).

Badania potwierdziły „udomowienie” czasu wolnego wśród młodzieży (Szczerba 2010; Koseła 2011). Większość respondentów po obu stronach granicy wypoczywa w domu, śpiąc, słuchając muzyki, spotykając się z sympatią czy korzystając z Internetu. U badanych pojawia się indywidualizacja czasu wolnego. Młodzież rzadziej uczestniczy w masowych wydarzeniach, typu koncert czy imprezy sportowe. W czasie wolnym młodzi ludzie testują własne zainteresowania, partnerów, muzyczne gusta, talenty, przyjaciół, różnego typu aktywności życiowe (Szafranec 2011, 239).

Styl życia

Kategoria stylu życia, przy określonych założeniach, może być użyteczna w analizach czasu wolnego młodzieży. Mianowicie, styl życia to zakres i formy codziennych zachowań jednostek lub grup, specyficzne dla ich usytuowania społecznego, tzn. manifestujące położenie społeczne oraz postrzegane jako charakterystyczne dla tego położenia, a dzięki temu umożliwiające szeroko rozumianą społeczną lokalizację innych ludzi (Siciński 1976,15). Szafranec zwraca uwagę na to, iż czas wolny stał się przestrzenią, w której młodzi chcą zaakcentować swoją odrębność bądź przynależność do określonego społeczno-kulturowego świata. Stał się manifestacją przestrzeni wolności (Szafranec 2011, 238).

M. Weber wiązał styl życia z ekspozycją statusu. Był on *par excellence* atrybutem klasy społecznej. Jednakże obecnie – w kontekście „śmierci klas” i wobec unifikującego wpływu kultury masowej – kategoria ta nabiera innego znaczenia. P. Bourdieu wyróżniał grupy klasowe na podstawie różnic posiadanego przez nie kapitału kulturowego i ekonomicznego. Według tego socjologa jednostki różnią się od siebie nie tyle dochodami i zawodem, ile smakiem kulturowym oraz sposobami spędzania czasu wolnego (Giddens 2006, 318). Kiedyś o pozycji społecznej decydowały: rodzaj wykonywanej pracy, dochody, zgromadzone dobra. Dzisiaj decydujący jest właśnie styl życia. Znaczenie ma nie to, ile się zarabia, ale to, ile i jak się wydaje; nie to, jak się pracuje, ale to, w jaki sposób korzysta się z życia i odpoczywa (Szafranec 2011, 225).

Powyższe wnioski mogą oznaczać, iż w mniejszym stopniu o stylach życia młodzieży będą decydować czynniki klasowe, a w większym – poziom kapitału kulturowego⁶. Dla sprawdzenia tak ujętej hipotezy przeprowadzono dwie analizy. Pierwszą była analiza czynnikowa skal czasu wolnego w obu grupach młodzieży. Dzięki niej prześledzono wzory spędzania tego czasu. Innymi słowy, analiza czynnikowa pozwoliła na ukazanie wzajemnych powiązań między różnymi formami spędzania czasu wolnego przez młodzież. Kolejny krok to: wynikłe z analizy pierwszej czynniki potraktować jako wskaźniki stylów życia i poddać je analizie korelacyjnej, aby sprawdzić, czy są one związane z kapitałem kulturowym, czy też ze statusem społeczno-ekonomicznym rodziny pochodzenia.

⁶ Kapitał kulturowy za P. Bourdieu jest rozumiany jako język, wiedza i znanstwo. Występuje on w trzech formach: ucieleśnionej, zobiektywizowanej, zinstytucjonalizowanej. Formy ucieleśnione to długotrwałe dyspozycje ciała i umysłu, w tym w szczególności: „dobre maniery”, gust kulturowy, smak, znajomość form kultury wysokiej, konwencji kulturowych i towarzyskich. Z formą zinstytucjonalizowaną mamy do czynienia głównie w postaci sformalizowanego wykształcenia, w szczególności potwierzonego przez dyplomy prestiżowych uczelni. Uprzedmiotowany kapitał kulturowy jest tworzony przez posiadane dobra kulturowe (malarstwo, książki, maszyny itp.) (Szlendak 2012, 239–240).

Styl życia polskich maturzystów

Odpowiedzi na temat spędzania czasu wolnego wśród polskiej młodzieży zostały poddane analizie czynnikowej. Wyodrębniono siedem czynników. Pierwszy czynnik nazwano *l u d y c z n y m*. Respondenci przynależni do tej kategorii osiągnęli wysokie wartości czynników w następujących formach spędzania czasu wolnego: chodzenie na koncerty muzyki młodzieżowej, uczęszczanie do pubu, restauracji, chodzenie do kina, chodzenie na prywatki. Działania aktywne, spotkania z kulturą popularną w tle, w gronie znajomych i przyjaciół są konstytutywne dla młodzieży.

Styl ludyczny był skorelowany z chęcią kontynuacji nauki po szkole średniej ($r = 0,170$), wysokimi aspiracjami edukacyjnymi ($r = 0,129$), wyborem uczelni poza regionem ($r = 0,267$), korzystaniem z korepetycji ($r = 0,177$), zamiarem podjęcia studiów za granicą ($r = 0,161$), kapitałem kulturowym mierzonym liczbą książek w domu ($r = 0,167$), pozytywną oceną warunków materialnych ($r = 0,170$), wyższymi średnimi ocenami ($r = 0,104$), uczęszczaniem do liceum ($r = 0,171$), mieszkaniem w mieście ($r = 0,120$), wyższym wykształceniem ojca ($r = 0,181$), wyższym statusem zawodowym ojca ($r = 0,129$), lepszym wyposażeniem gospodarstwa domowego ($r = 0,231$).

Miłe spędzanie czasu wśród rówieśników poza swoim domem jest charakterystyczne dla młodzieży z wyższym statusem społecznym, mającej wysokie aspiracje edukacyjne oraz wysoki poziom kapitału kulturowego i ekonomicznego. Jednostki wyposażone w kapitał kulturowy charakteryzuje orientacja na zabawę, dla której istotna jest intensywność doznań i przeżyć, oderwanie się od rzeczywistości. Znaczącym elementem tego typu działań są kumple, koledzy, znajomi, przyjaciele (Zielińska 2000, 52).

Drugi czynnik, zwany *d o m a t o r s k i m*, wyznaczany jest przez takie zajęcia, jak: sprząatanie w domu, chodzenie po sklepach, robienie zakupów, telefonowanie do znajomych, oglądanie TV, spotkanie z sympatią. Młodzież zaliczana do domatorów koncentruje się na zajmowaniu różnymi czynnościami w domowym zaciszu.

Domatorski styl życia młodych Polaków był skorelowany z chęcią podjęcia pracy po skończeniu edukacji ($r = -0,129$), niskimi aspiracjami edukacyjnymi ($r = -0,253$), wyborem lokalnej uczelni ($r = -0,245$), niską mobilnością społeczną ($r = -0,134$), posiadaniem profilu na portalu społecznościowym ($r = 0,161$), niskimi zasobami domowej biblioteki ($r = -0,212$), wyższym poziomem religijności ($r = 0,178$), niskimi średnimi ocenami ($r = -0,199$), z płcią żeńską ($r = 0,269$), z uczęszczaniem do technikum ($r = 0,229$), z mieszkaniem na wsi ($r = -0,133$), niższym wykształceniem ojca ($r = -0,180$), niższą pozycją zawodową ($r = -0,133$), niskimi aspiracjami zarobkowymi ($r = -0,133$). Styl domatorski charakterystyczny jest więc – jak się okazuje – dla młodzieży z niskim statusem

społecznym, pozbawionej kapitału kulturowego, z orientacją tradycjonalistyczną. Jest on charakterystyczny dla dziewcząt ze wsi zorientowanych lokalnie, posiadających niższe aspiracje.

Trzeci czynnik, zwany *sportowym*, konstytuowany jest przez takie działania w czasie wolnym, jak: chodzenie do siłowni, granie w gry komputerowe, kibicowanie sportowcom, uprawianie sportu, pracę, dodatkowe zarobkowanie. Styl sportowy polega na czynnym i biernym uprawianiu sportu. Jest on skorelowany z zadowoleniem z życia ($r = 0,139$) i płcią męską ($r = 0,469$). W tym przypadku można mówić o męskim stylu życia, związanym z siłą, rywalizacją, walką, władzą.

Czwarty czynnik, zwany *samorealizacyjnym*, jest skonstruowany z następujących aktywności: gra na instrumencie i śpiew, pomaganie innym, praca dla innych, zajmowanie się zwierzętami i roślinami, czytanie książek i dokształcanie się, uczenie się czegoś nowego. Innymi słowy, chodzi o rozwijanie swoich pasji w czasie wolnym. Styl samorealizacyjny był skorelowany z zamiarem podjęcia dalszej edukacji po maturze ($r = 0,190$), liczniejszym wyposażeniem domowej biblioteki ($r = 0,215$), wysoką samoocena osiągnięć szkolnych ($r = 0,146$), wysokimi średnimi ocenami ($r = 0,251$), z płcią żeńską ($r = 0,118$), z uczęszczaniem do liceum ($r = 0,159$), wyższym wykształceniem ojca ($r = 0,111$). Dzieci klasy średniej z wysokim poziomem kapitału kulturowego, z wysokimi aspiracjami i wysokimi osiągnięciami szkolnymi w wolnych chwilach podejmują działania proedukacyjne i prorozwojowe. W tej kategorii uwidacznia się styl życia perfekcjonistyczny, który kiedyś charakteryzował inteligencję. Z jednej strony, były to działania bezinteresowne, a z drugiej – dążące do podwyższania swoich kwalifikacji (Tyska 1971, 291).

Kolejny, piąty czynnik, zwany *eskapistycznym*, jest tworzony przez takie działania, jak: spanie, przebywanie z przyjaciółmi i słuchanie muzyki w domu. Styl, by tak rzec, „ucieczkowy” (ucieczka od rzeczywistości) był skorelowany z zamiarem podjęcia studiów w lokalnej uczelni ($r = 0,129$), zadowoleniem z życia ($r = 0,102$), z płcią żeńską ($r = 0,136$), uczęszczaniem do liceum ($r = 0,143$), lepszym wyposażeniem gospodarstwa domowego w sprzęt AGD ($r = 0,108$). Bierny wypoczynek wśród „domowych pieleszy” jest więc charakterystyczny dla licealistek z lepiej sytuowanych materialnie rodzin.

Kolejny, szósty typ, zwany *bibliofilskim*, jest wyznaczany przez: czytelnictwo książek, czytelnictwo gazet oraz dokształcanie się, edukację. Czytelnictwo było skorelowane z wyższymi aspiracjami edukacyjnymi ($r = 0,104$), większym księgozbiorem w domowej bibliotece ($r = 0,113$), pozytywną samoocena osiągnięć szkolnych ($r = 0,117$), wysokimi średnimi ocenami ($r = 0,204$), z płcią żeńską ($r = 0,119$), uczęszczaniem do liceum ($r = 0,163$). Czytelnictwo dla przyjemności charakteryzuje licealistki z wysokimi aspiracjami edukacyjnymi, wysokim kapitałem kulturowym i wysokimi osiągnięciami szkolnymi.

Ostatni czynnik nazwano *c y f r o w y m* i składały się nań następujące działania: „objanie się”, leniuchowanie, granie w gry komputerowe i korzystanie z Internetu. Zanurzenie w cyfrowej rzeczywistości było skorelowane z częstym korzystaniem z Internetu ($r = 0,227$), niższą religijnością ($r = -0,162$), z płcią męską ($r = 0,205$). Styl cyfrowy charakteryzował mniej religijnych chłopców.

Z prowadzonych analiz wynika, iż najczęściej styl życia młodzieży różnicowała płeć (wszystkie przypadki), liczba książek w domu, średnie oceny i typ szkoły (pojawily się w czterech przypadkach). Mniejsze znaczenie w kształtowaniu stylu życia polskiej młodzieży miały: wykształcenie ojca i aspiracje życiowe (pojawily się w trzech przypadkach). Znamienne jest, iż pozycja zawodowa ojca, miejsce zamieszkania, sytuacja materialna gospodarstwa domowego i ocena sytuacji materialnej nie odegrały znaczącej roli w określaniu stylu życia. Oznaczałoby to, iż – jak słusznie wskazał Bourdieu – sposób spędzania czasu wolnego warunkowany jest posiadaniem kapitału kulturowego. Jego zasoby mierzone liczbą książek w domowej bibliotece, szkolnymi osiągnięciami, typem szkoły, wykształceniem ojca decydowały o stylu życia polskiej młodzieży. Jeśli młoda osoba spędza wolne chwile na zabawie, rozwija swoje zainteresowania bądź uzupełnia swoją wiedzę, to z dużym prawdopodobieństwem można przewidzieć, iż dysponuje ona kapitałem kulturowym i wywodzi się z inteligencji. Bierne, skupione na domowej aktywności spędzanie czasu wolnego jest charakterystyczne dla młodzieży pozbawionej kapitału kulturowego.

Styl życia ukraińskiej młodzieży

Wśród ukraińskiej młodzieży za pomocą analizy czynnikowej wyspecyfikowano osiem stylów życia. Pierwszy czynnik nazwano *l u d y c z n y m*. Składał się z następujących aktywności: chodzenie do restauracji, pubu, chodzenie po sklepach, robienie zakupów, uczestniczenie w prywatkach, telefonowanie do znajomych, oglądanie TV. Ten styl życia był skorelowany negatywnie z liczbą książek w domowej bibliotece ($r = -0,101$), z płcią żeńską ($r = 0,255$), z pozytywną oceną sytuacji materialnej ($r = 0,128$), z wyższą religijnością ($r = 0,153$), zadowoleniem z własnego życia ($r = 0,122$). Przebywanie z rówieśnikami w różnych miejscach oraz oglądanie TV jest charakterystyczne dla bogatszych dziewcząt, pozbawionych kapitału kulturowego.

Drugi czynnik – *a f i l i a c y j n y* – tworzyły następujące działania: słuchanie muzyki w domu, przebywanie z przyjaciółmi, spotkania z sympatią, podróże, spanie. Ten styl życia młodzieży łączył domowe formy wypoczynku z podróżowaniem i był skorelowany z chęcią studiowania na zagranicznej uczelni ($r = 0,101$), pozytywną oceną sytuacji materialnej ($r = 0,108$), z wyższymi średnimi ocenami ($r = 0,112$), z uczęszczaniem do liceum ($r = 0,130$). Młodzież

lubiąca kontakty i podróże dysponuje kapitałem ekonomicznym i brakuje jej kapitału kulturowego.

Kolejny czynnik, *sportowy*, był konstytuowany z takich działań, jak: chodzenie do siłowni, kibicowanie sportowcom, uprawianie sportu. Czas wolny, związany z tym stylem, upływa pod znakiem biernego i czynnego uczestnictwa w sporcie. Taki styl życia był skorelowany z łączeniem nauki i pracy po skończeniu szkoły średniej ($r = 0,130$), wyborem uczelni poza Drohobyczem ($r = 0,119$), z płcią męską ($r = 0,441$), z niskimi ocenami w szkole ($r = -0,197$), z uczęszczaniem do technikum ($r = 0,175$), z lepszym wyposażeniem gospodarstwa w dobra trwałego użytku ($r = 0,101$) i wyższymi aspiracjami zarobkowymi ($r = 0,150$). Decydujące znaczenie w określaniu sportowego stylu życia ma płeć. Dbanie o kondycję fizyczną charakteryzuje chłopców z niskim kapitałem kulturowym, posiadających jednakże kapitał ekonomiczny i duże aspiracje płacowe.

Czwarty czynnik, zwany *kulturalnym*, składał się z gry na instrumencie, ze śpiewu, z uczęszczania na koncerty muzyki młodzieżowej, wyjść do kina. Wymienione działania znamionują uczestnictwo młodzieży w kulturze wyższej. Kulturalny styl życia był skorelowany z wysokimi aspiracjami edukacyjnymi ($r = 0,232$), mobilnością społeczną ($r = 0,105$), korzystaniem z korepetycji ($r = 0,220$), lepszym wyposażeniem domowej biblioteki ($r = 0,151$), z płcią żeńską ($r = 0,208$), z wysoką samoocena swoich osiągnięć szkolnych ($r = 0,117$), wysokimi średnimi ocenami ($r = 0,291$), uczęszczaniem do liceum ($r = 0,209$), mieszkaniem w Drohobyczu ($r = 0,240$), wyższym wykształceniem ojca ($r = 0,197$), wyższym statusem zawodowym ojca ($r = 0,197$), lepszym wyposażeniem gospodarstwa domowego ($r = 0,137$). Widoczna jest kumulacja kapitału kulturowego i ekonomicznego. Można przyjąć, że dzieci inteligencji mają swój specyficzny styl życia, który wyróżnia je na tle pozostałych kategorii społeczno-zawodowych. Od zawsze domeną inteligencji jest więc udział w kulturze symbolicznej.

Piąty czynnik, zwany *bibliofilskim*, analogicznie jak wśród polskiej młodzieży, składał się z: czytelnictwa gazet, czytelnictwa książek i nauki czegoś nowego, doksztalcania się. Styl bibliofilski był skorelowany z aspiracjami edukacyjnymi ($r = 0,120$), wyborem uczelni w większym mieście ($r = 0,100$), mobilnością społeczną ($r = 0,122$), większym zbiorem książek ($r = 0,215$), pozytywną oceną osiągnięć szkolnych ($r = 0,195$), wysokimi średnimi ocenami ($r = 0,193$). Zdecydowanym wyróżnikiem młodzieży oddającej się w czasie wolnym zdobywaniu wiedzy jest kapitał kulturowy.

Szósty czynnik, *domatorski*, był wyznaczany przez takie formy spędzania czasu wolnego, jak: sprzątanie w domu, pomaganie innym, praca na rzecz innych, zajmowanie się roślinami i zwierzętami. „Udomowione” spędzanie czasu wolnego było skorelowane z wyższą religijnością ($r = 0,120$) i płcią żeńską

($r = 0,115$). Analogicznie, jak wśród polskiej młodzieży, domatorami częściej pozostają tradycjonalistyczne dziewczęta.

Siódmy czynnik, zwany *proletariackim*, utworzony jest przez pracę i zarabianie dodatkowych pieniędzy, czytanie gazet oraz niekorzystanie z Internetu. Mamy więc tutaj do czynienia z młodzieżą w wolnych chwilach zajęta pracą. Między pracą a innymi obowiązkami młodzi ludzie czytają gazety. Ten styl życia był skorelowany z brakiem decyzji odnośnie do własnej przyszłości ($r = -0,182$), brakiem mobilności ($r = -0,251$), niekorzystaniem z korepetycji ($r = -0,184$), rzadszym korzystaniem z Internetu ($r = -0,154$), niskimi średnimi ocenami ($r = -0,175$), płcią męską ($r = 0,201$), uczęszczaniem do średnich szkół zawodowych ($r = 0,211$), mieszkaniem na wsi ($r = 0,153$). Proletariacki styl życia charakteryzuje wiejskich chłopców pozbawionych kapitału kulturowego, niemających sprecyzowanych planów na przyszłość. Osobliwością prezentowanego stylu życia jest „odcięcie” od Internetu.

Ostatni czynnik, zwany *eskapistycznym*, utworzony został przez następujące działania: „obijanie się”, leniuchowanie, granie w gry komputerowe i kibicowanie sportowcom.

Ucieczkowy styl życia skorelowany był z brakiem planów życiowych ($r = -0,102$), częstym korzystaniem z Internetu ($r = 0,117$), płcią męską ($r = 0,210$), gorszym wyposażeniem gospodarstwa domowego ($r = -0,101$). Eskapizm preferują chłopcy pozbawieni kapitału kulturowego i ekonomicznego.

Przeprowadzone analizy związane z młodzieżą ukraińską udowadniają, iż głównym czynnikiem mającym wpływ na jej styl życia była płeć (w sześciu przypadkach). Wzorce czasu wolnego okazywały się często skorelowane ze średnimi ocenami (w pięciu przypadkach). Oznacza to, iż kapitał kulturowy ma przewagę nad ekonomicznym w określaniu stylu życia młodzieży. Aktywność w czasie wolnym była ponadto skorelowana z indeksem wyposażenia gospodarstwa domowego, typem szkoły, liczbą książek, mobilnością, aspiracjami życiowymi (w trzech przypadkach). W niewielkim stopniu o stylu życia młodzieży decydowało wykształcenie ojca, pozycja zawodowa, ocena sytuacji materialnej, miejsce zamieszkania. W tym przypadku również słuszna okazała się teza Bourdieu o stylu życia jako funkcji kapitału kulturowego.

Podsumowując przeprowadzone analizy, należy zauważyć, iż formy spędzania czasu wolnego tworzą pewne struktury, które nieco się różnią w obu grupach młodzieży. Cechą wspólną dla młodzieży polskiej i ukraińskiej było to, iż w czasie wolnym przebywa ona wśród rówieśników, szukając zabawy. Zaobserwowano też wyraźne różnice między młodzieżą w Polsce i na Ukrainie. W Polsce pojawił się styl cyfrowy, który wyznaczany był przez intensywne korzystanie z komputera i Internetu. Na Ukrainie natomiast zidentyfikowano styl kulturalny, polegający na udziale młodzieży w kulturze wysokiej oraz styl proletariacki, w którym dominuje praca i czytelnictwo gazet. Można domniemywać,

iz różnice te wynikają z tego, iż w społeczeństwie ukraińskim różnice klasowe są ostrzejsze i bardziej wyraziste niż w polskim. Wskazywałby na to także fakt, iż zachował się na Ukrainie styl kulturalny, charakteryzujący dzieci inteligencji, i styl proletariacki, właściwy dla młodzieży z klasy robotniczej. Na koniec warto przypomnieć, iż styl życia maturzystów to funkcja kapitału kulturowego. Jak pokazują wyniki analiz, jest to uniwersalne zjawisko dotyczące młodzieży.

Zakończenie

W analizie aktywności młodzieży polskiej i ukraińskiej w czasie wolnym zanotowano więcej podobieństw niż różnic. Młodzież z obu stron granicy czerpie przyjemność z zabawy, wspólnego przebywania z rówieśnikami, imprezowania i poszukiwania przygody. Widać, iż konstytutywną cechą młodzieży są dążenia afiliacyjne. Jest to osobliwość pokolenia Y. Młodzi ludzie cenią wartość internetowych znajomości, uwielbiają dzielić swój czas z innymi, wychodząc razem na zakupy, pracując lub randkując. Robią to o wiele częściej niż ich rówieśnicy w przeszłości (van Den Bergh/Behrer 2012, 41).

Młodzież jest grupą ludzi przeżywających swoją młodość. Jak twierdził Tenbruck (1962), młodzież w grupie rówieśniczej spędza coraz więcej czasu i tam przechodzi socjalizację wtórną, dzięki której rozwija swoje umiejętności społeczne. Mimo pewnych różnic ekonomicznych, cywilizacyjnych między obu państwami sfera czasu wolnego młodzieży polskiej i ukraińskiej jest w zasadzie podobna. Widocznie, także i w tym przypadku, silniejsze są wiry globalizacji niż lokalne tradycje i struktury. Wpływ kultury popularnej działa też unifikująco na spędzanie czasu wolnego.

Zgromadzone dane potwierdzają też teorie głoszące, iż młodość jest czasem, w którym człowiek przygotowuje się do pełnienia ról w świecie dorosłych. Z danych wynika, że respondenci dbają o racjonalne wykorzystanie czasu wolnego i nie chcą go marnować. W czasie wolnym starają się przygotować do wyzwań stawianych przez szkołę i rynek pracy. Wykorzystują wolne chwile do uzupełniania, pogłębiania wiedzy. Dzięki temu otrzymują lepsze stopnie, które pozwolą na uzyskanie indeksu prestiżowej uczelni. Może to mieć wpływ na status zawodowy oraz jakość życia w przyszłości. Innymi słowy, czas wolny jest czasem inwestycji we własną przyszłość. Jednakże, jak wykazano, istnieją także grupy młodzieży, które biernie spędzają czas wolny, nie martwiąc się o to, co przyniesie przyszłość.

Na koniec warto jeszcze powrócić do zagadnienia stylów życia. Przywołując wspomniane wcześniej stanowiska, dotyczące charakteru stylu życia: pierwsze, że styl życia ma charakter klasowy i drugie – wskazujące na dominujące znaczenie kapitału kulturowego, należy potwierdzić stanowisko drugie. Wyniki analiz dowodzą bowiem, że styl życia, zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie, ma

charakter kulturowy. O tym, jak młodzież zachowa się w czasie wolnym, decyduje więc przede wszystkim płeć i kapitał kulturowy. Tam, gdzie kapitał kulturowy jest w posiadaniu młodych ludzi, czas spędza się aktywnie i twórczo. Jeśli go natomiast brakuje, wolne chwile są wypełniane biernością, nudą i pracą. Style życia badanej młodzieży w znacząco mniejszym stopniu były określone statusem społecznym.

Bibliografia

- Długosz, P. (2005), *Młodzież Podkarpacia w III Rzeczypospolitej*. Kraków.
- Giddens, A. (2006), *Socjologia*. Warszawa.
- Górnjak, K. (2000), Charakterystyka dziedzin aktywności badanej młodzieży. W: Fatyga, B. / Górnjak, K. / Zieliński, P., *Dwie Europy. Młodzi Niemcy i młodzi Polacy na przełomie wieków*. Warszawa, 50–73.
- Hipisz, N. / Badora, B. / Gwiazda, M. (2011), Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży. W: *Młodzież 2010. Opinie i Diagnozy*. Warszawa, 124–138.
- Jonda, B. (2005), Znaczenie czasu wolnego i formy jego spędzania. W: Kosęła, K. / Jonda, B. (red.), *Młodzi Polacy i młodzi Niemcy w nowej Europie*. Warszawa, 319–335.
- Karpińczyk, P. (2005), Gimnazjaliści między domem a szkołą. W: Hajduk, E. / Karpińczyk, P. (red.), *Spółeczne uczestnictwo młodzieży średniego miasta*. Warszawa, 141–153.
- Kosęła, K. (2011), Co o społeczeństwie mówi czas wolny młodzieży. W: Narkiewicz-Niedbalec, E. / Zielińska, M. (red.), *Młodzież w czasie wolnym*. Toruń, 33–57.
- Melosik, Z. (2013), *Kultura popularna i tożsamość młodzieży*. Kraków.
- Narkiewicz-Niedbalec, E. / Zielińska, M. (red.) (2011), *Młodzież w czasie wolnym*. Toruń.
- Pankowski, K. (2009), Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży. W: *Młodzież 2008. Opinie i Diagnozy*. Warszawa, 124–131.
- Siciński, A. (1976), *Styl życia: koncepcje i propozycje*. Warszawa.
- Szafraniec K. (2011), *Młodzi 2011*. Warszawa.
- Szczerba, G. (2010), Analiza socjologiczna organizacji czasu wolnego i wypoczynku jako składnik polityki młodzieżowej na Ukrainie. W: Sroczyńska, M. / Paczkowski, J. (red.), *Młodzi w społeczeństwie zmiany studia polsko-ukraińskie*. Kielce, 217–231.
- Szlendak, T. (2012), *Socjologia rodziny*. Warszawa.
- Tarkowska, E. (2001), Czas społeczny a czas wolny: koncepcje i współczesne przemiany. W: Żarnowska, A. / Szwarc, A. (red.), *Kobieta i kultura czasu wolnego*. Warszawa, 17–36.
- Tenbruck, F. (1962), *Jugend and Gesellschaft, Sociologische Perspektiven*. Freiburg.
- Tyszka, A. (1971), *Uczestnictwo w kulturze*. Warszawa.
- Van Den Bergh, J. / Behrer, M. (2012), Jak kreować marki, które pokocha pokolenie Y. *Samosedno*. Warszawa.
- Zielińska, M. (2011), Teoretyczne i metodologiczne problemy badania czasu wolnego. W: Narkiewicz-Niedbalec, E. / Zielińska, M. (red.), *Młodzież w czasie wolnym*. Toruń, 5–17.